

Recensie van Marc de Coster "Groot scheldwoordenboek. Van *apenkont* tot *zweefteef*".  
Standaard Uitgeverij.

Door Eric Hoekstra

### **Inleidende opmerkingen**

Het *Groot Scheldwoordenboek* beslaat 443 bladzijden, inclusief een *woord vooraf* van 5 bladzijden en een bibliografie van 3 bladzijden. De auteur schrijft in zijn *woord vooraf* over de omvang: "Het Groot Scheldwoordenboek bevat ongeveer 2500 schimpwoorden: een kleine selectie uit een gigantisch aanbod." Het woordenboek bevat geen uitleg van de structuur van elk woordenboekartikel noch een verantwoording van de werkwijze. Dat hoeft ook niet, aangezien de doelgroep voor dit woordenboek de ontwikkelde lezer is, en niet de taalkundige.

Elk woordenboekartikel opent met een aanduiding van de betekenis van het steekwoord. De betekenis wordt vaak voorafgegaan door een informatieve opmerking tussen haakjes. Die opmerking kan informatie bevatten over de oorsprong van het scheldwoord; zo staat bij *glimpieper* tussen haakjes vermeld *destijds in Ned.-Indië*. Maar de opmerking kan ook slaan op het type mensen dat de uitdrukking bezigt; zo staat bij *gleufdier* tussen haakjes vermeld *soldaten- en (Delftse) studententaal*.

Ik zou *gleufdier* trouwens eerder studentencorpstaal noemen; de aanduiding *Delfts* lijkt me incorrect (of is het een grapje?). Bij *gleufdier* staat als betekenis *denigrerend voor een vrouw*. Dat 'denigrerend' verbaast me want de overgrote meerderheid der scheldwoorden is denigrerend en discriminerend. Bij de overgrote meerderheid der scheldwoorden vermeldt de auteur echter niet dat het denigrerend is. Bij *papengebroed* staat bijvoorbeeld niet dat het denigrerend is. Het is onduidelijk waarom bij sommige scheldwoorden de aanduiding 'denigrerend' is opgenomen.

Soms draait het betekenisdeel van het woordenboekartikel uit op een kleine beschouwing van de geschiedenis van het betreffende scheldwoord, zoals bij *fascist*. Dergelijke stukjes zijn buitengewoon toegankelijk opgeschreven, en bevatten allerlei weetjes. Zo wordt bij *feeks* vermeld dat we de huidige spelwijze pas sinds de achttiende eeuw kennen; daarvoor was het *feex*. Men zou kunnen tegenwerpen dat dit niet systematisch is, want in andere artikelen wordt niet van de geschiedenis van de spelling gerept. Maar ik vind dit aspect van het onverwachte voor een woordenboek voor een groter publiek juist bijdragen aan de leesbaarheid.

Net zoals het door mij in Trefwoord besproken *Woordenboek van platte taal* (Hoekstra 2007) is dit woordenboek ook prima vormgegeven en zeer vlot geschreven. Een woordenboek dient voor de meeste mensen om woorden in op te zoeken, maar dit woordenboek nodigt er duidelijk toe uit om gewoon gelezen te worden. Ik vermoed dat de gemiddelde lezer zo'n boek niet van A tot Z leest. Het is eerder zo dat je er in bladert, een paar bladzijden leest, en het dan weer weglegt: het is bij uitstek een leesbladerboek. Kortom, elk woordenboekartikel leest als een kleine column. De auteur legt eerst uit wat het scheldwoord betekent en hoe het ontstaan is. Daarna volgen enkele citaten uit literatuur, lectuur, tijdschriften of zelfs internet.

### **Internet**

Bij "neukbeer" gebruikt De Coster een citaat dat hij van het forum van fok.nl heeft gehaald. In dat verband is het jammer dat hij niet een kleine studie van geenstijl.nl heeft gemaakt. Die rechts-satirische nieuwsrubriek is aan een enorme opmars bezig, en heeft een eigen jargon ontwikkeld of gepopulariseerd (Den Boon 2007). Zo wordt in plaats van masturberen/aftrekken "fappen" gebruikt, en daarmee worden dan weer creatieve nieuwvormingen gemaakt zoals:  
*fapmateriaal*: plaatjes van blote vrouwen (connotatie: om bij te masturberen)  
*fap-fap-fap*: uiting van bewondering voor het sexy uiterlijk van een vrouw  
*fapbaar*: aantrekkelijk voor seks.

Komrij ("Daar schiet je voortdurend bij in de lach. En het is effectief ") had eerder al gewezen op het taalcreatieve aspect van geenstijl.nl, zoals dat ook blijkt uit de columns en gedichten van *Kouwes*. Uiteraard zijn er zeer veel scheldwoorden en beledigingen op de site aan te treffen, want satire en schelden liggen dicht bij elkaar. Daar had De Coster dankbaar gebruik van kunnen maken.

### **Bronnen**

Het is ook jammer dat het boek geen aparte alfabetische lijst van gebruikte bronnen van citaten bevat (liefst zowel papieren bronnen als digitale). Wellicht heeft der auteur gedacht dat een dergelijke lijst voor de gewone lezer niet interessant is, maar dat waag ik dan toch te betwijfelen. Wel wordt bij elk citaat de bron genoemd. Het is soms vermakelijk om te zien welke auteur aan welk scheldwoord gepaard is, bijvoorbeeld Biesheuvel aan "klotebibber". Bij "trul" moest ik dadelijk denken aan het avontuur van Bommel genaamd "De Trullenhoedster", helaas niet als bron genoemd. Het woordenboek geeft als definitie van "trul" trouwens "goedgelovige of suffe vrouw", terwijl het bij Toonder om suffe mannen gaat die zich laten inpakken door een mooie jonge heks en in schapachtige trullen veranderd worden.

### **Etnofaulismen en racisme**

De Coster meldt in zijn *woord vooraf* dat etnofaulismen (scheldwoorden voor etnische groepen) in voorgaande scheldwoordenboeken meestal ontbraken. Dat mag gerust opmerkelijk heten, want zoals De Coster zelf al opmerkt, waarom zou men wel scheldwoorden voor gehandicapten opnemen maar geen scheldwoorden voor etnische groepen? De Coster wijt die lacune m.i. terecht aan politieke correctheid. Een dergelijke, vanuit wetenschappelijk oogpunt verwerpelijke, hypocrisie toont wat mij betreft een te ver doorschieten van politieke correctheid aan, al is het vanuit cultuuranalytisch oogpunt zeer interessant om dat te observeren. Dat De Coster wel dergelijke etnofaulismen opneemt geeft aan dat de tijden veranderd zijn. Ik trof in het woordenboek ook een scheldwoord voor Friezen aan, bedacht door Reve, dat geen algemene ingang heeft gevonden, want het was mij onbekend. Het gaat om het scheldwoord *polderaap*.

Etnofaulismen zijn natuurlijk kwetsend voor diegenen die zichzelf tot een bepaalde bevolkingsgroep rekenen, en daar minimaal positieve gevoelens bij hebben, ik zou haast zeggen, "trots op zijn". Welnu, het kwetsend gehalte van *polderaap* is stellig gering, want het doet mij als Fries niets, terwijl ik wel degelijk kwaad was toen Plasterk enkele jaren geleden het Fries als een spraakgebrek aanmerkte. Dat het kwetsend gehalte van *polderaap* zo laag is, komt ook omdat het onbekend is.

De herinnering aan een dergelijk gevoel van gekwettheid helpt om de boosheid van andere etnische groepen te begrijpen (geheel los van de vraag naar de moreel-educatieve waarde van het gekwetst worden). In het citaat bij "pindachinees" vertelt Brinkhorst: "*In Groningen werd ik voor*

*pindachinees uitgescholden. Dat laat je niet meer los.*" In dezelfde trant reageerde de voetballer Babel, die het evenmin als Ten Cate aan Perez konden vergeven dat hij een grensrechter voor "kankerneger" had uitgescholden; het woord "kankerneger" ontbreekt overigens in het Groot Scheldwoordenboek.

Andere mensen voelen zich echter niet voor eeuwig of zelfs helemaal niet gekwetst door etnofaulismen, blijktens het anonieme citaat bij "pingpong": "*We werden wel eens nageroepen met 'poepchinees' of 'pingpong', maar ik heb dat toch niet als discriminatie ervaren*" (Elsevier, 07/03/1992). Opmerkelijk is dat, hoewel etnofaulismen vaak niet in woordenboeken werden opgenomen, racistische grappen wel in moppenboeken verschenen, zie bijvoorbeeld Ferdinandusse (1997). Wellicht hangt dat samen met het feit dat moppenboeken mikken op een doelgroep die zich lager in de maatschappelijke hiërarchie bevindt (zie Kuipers 2001) dan de doelgroep voor gepopulariseerde woordenboeken.

### **Betekenis van scheldwoorden**

Alle scheldwoorden betekenen eigenlijk hetzelfde, maar de gebruikscontext is vaak verschillend en de 'oorzaak' die het scheldwoord suggereert. *Kankerneger* en *gleufdier* betekenen beide 'U bent minderwaardig'. In het ene geval wordt het scheldwoord verbonden met ras, in het andere geval met geslacht. Het is vermakelijk om de context van een scheldwoord te leren kennen, vooral in oudere literatuur waar een scheldwoord soms contrasteert met de beschouwende toon. Een voorbeeld daarvan: "*Heee! Ouwe bamivreter!*" *Zo wild en jongensachtig had ik Pa nog nooit meegemaakt.*" (Tjalie Robinson, Piekerans, 1954). Minder geslaagd vond ik het volgende citaat bij *halve gare*, dat er met de haren bijgesleept is, en wel heel weinig context bevat: "*Halve gare*", *zei hij* (Cissy van Marxveldt, Een zomerztheid, 1927). Zulke citaten kunnen evengoed achterwege blijven, want ze verschaffen niet genoeg context om informatief te zijn.

### **Theorie van scheldwoorden en het *Woord Vooraf***

Aan het eigenlijke woordenboek gaat een inleiding vooraf van 5 bladzijden. Dat is eigenlijk een gemiste kans. Over scheldwoorden valt een heleboel interessants te vertellen dat zowel voor de wetenschapper als de liefhebber van belang is, men vergelijkte het boekwerk van Van Sterkenburg, in de wandelgangen aangeduid als het *Vloekenboek*. De Coster gaat heel summier in op de vraag waarom mensen schelden. Toch is het schelden heel actueel, enerzijds vanwege de maatschappelijke discussie over normvervaging, anderzijds omdat er een duidelijke verbinding is tussen het schelden en ethiek. Alle scheldwoorden hebben m.i. een gemeenschappelijke betekeniskern, die erop neerkomt dat de uitgescholden persoon inferieur is, gemeten volgens een bepaalde, vaak ethische maatstaf. Men vergelijkte de volgende twee uitingen:

*Klootzak!*

*U bent een slecht mens.*

Een gemeenschappelijke betekeniskern kan deze beide uitlatingen niet ontzegd worden. Daarnaast zijn scheldwoorden ook vaak expliciet bedoeld om mensen te kwetsen, wat bij het neutralere "U bent een slecht mens" veel minder het geval is. Schelden kan als zodanig een uiting zijn van reactieve agressie. Bij mannen is agressie onder andere meetbaar doordat er sprake is van een verhoogde productie van testosteron (Frijda 1988:416). Aldus is er een band tussen talige verschijnselen als vloeken en schelden enerzijds en fysiologisch meetbare agressie anderzijds. Daarnaast wijst De Coster heel summier op het cultuurbepaalde aspect van scheldwoorden door het Spaanse *hijo de puta* ("hoerenzoon") te noemen. Daar was ook veel

meer van te maken geweest. Uit de Vragenlijsten van het Meertens Instituut blijkt dat vloek- en scheldwoorden uit de Randstad veel vaker aan ziekten refereren ("teringlijer!") dan op het platteland. Dat hangt samen met het feit dat uitbraken van besmettelijke ziekten in de stad voor veel meer slachtoffers zorgden dan op het platteland. Kortom, het woordenboek zou met een stevige gepopulariseerde introductie over scheldwoorden voor de doelgroep zeker aan waarde hebben gewonnen.

### **Tot besluit**

Dit woordenboek is op de eerste plaats geschreven voor de geïnteresseerde leek: het woordenboek heeft vooral het karakter van een cadeauboek voor wie in taal geïnteresseerd is. Toch biedt het ook voor wetenschappelijk onderzoek een fraaie verzameling scheldwoorden. Kortom, al met al is dit boek een waardevolle bijdrage, zowel aan de taalwetenschap als aan de popularisering daarvan.

### **Bibliografie**

- Boon, T. den (2007) "Ongezien de tiefus." De taal van 'shocklog' GeenStijl. *Onze Taal* 76, 12.
- Ferdinandusse, R. (1997) *Weer meer misselijke grappen*. (7e herziene vermeerderde druk, gepubliceerd onder het pseudoniem Archaivarius). De Arbeiderspers, Amsterdam.
- Frijda, Nico H. (1988) *De emoties. Een overzicht van onderzoek en theorie*. Bert Bakker, Amsterdam. [The emotions. Cambridge University Press. 1986].
- Hoekstra, E. (2007) Recensie van "Heidi Aalbrecht en Pyter Wagenaar, Woordenboek van platte taal." [Trefwoord 2007](#).
- Kuipers, G. (2001) *Goede humor, slechte smaak*. Dissertatie, UvA.
- Sterkenburg, P. van (1997) *Vloeken. Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie*. Sdu/Standaard, Leiden.